

МЕЖІ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Мацола М.,

здобувач Київського університету права
НАН України

В статті визначено поняття меж державного впливу на суспільство; характеризуються причини, що впливають на процес визначення меж, аналізуються шляхи оптимізації впливу держави на суспільство в сучасних умовах.

Ключові слова: влада, держава, державна влада, право, закон, суспільство, режим, принцип верховенства права

В статье определено понятие пределов государственного влияния на общество; характеризуются причины, которые влияют на процесс определения пределов, анализируются пути оптимизации влияния государства на общество в современных условиях.

Ключевые слова: власть, государство, государственная власть, право, закон, общество, режим, принцип верховенства права

The article defines the notion of limits of state influence on the society; the author characterizes the reasons that influences to the process of determination of limits and analyzes the ways of optimization the state influence on the society nowadays.

Keywords: power, state, state power, right, law, society, mode, principle of supremacy of right

Система суспільних відносин у механізмі державного ладу втілюється у принципі мінімальної достатності правового регулювання. Відповідно до цього принципу право має діяти лише там, де інші регулятори є неефективними; забезпечувати формальну рівність людей та змістовну рівність у межах, в яких право взагалі здатне здійснювати цю рівність. Право має відображати найвищі моральні цінності суспільства, досягнуті стандарти свободи та справедливості; захищати права меншості та відкривати простір для ініціативи вільної діяльності громадян [1, с. 111].

У цьому контексті слід вказати на загальну сучасну тенденцію збільшення обсягу нормативного регулювання суспільних відносин при одночасному зниженні рівня правової захищеності громадян. В юридичній літературі серед негативних тенденцій в сфері нормативно-правового регулювання сучасного періоду відзначаються: збільшення юридичного впливу на суспільні відносини; надмірна регуляція підприємницької діяльності і невикористання в цій сфері адміністративного інструментарію; ускладнення процедур захисту прав і свобод людини і громадянина; нестабільність і суперечливість законодавства, що тягне за собою поширення правового нігілізму [2, с. 16].

В юридичній літературі під межами державного втручання розуміють зміст (включаючи потенційні можливості і обмеження) діяльності держави (в тому числі обсяги повноважень окремих державних органів) у процесі її взаємодії з іншими соціальними суб'єктами, що усвідомлюються соціумом як деякі остаточні характеристики "status quo" держави в структурі суспільства [3, с. 19]. Залежно від того, яким чином визначені межі державного втручання, тобто позначені державні повноваження і функції, буде реально сформований чи трансформований механізм держави [3, с. 7]. Ця залежність не є прямою. Межі впливу держави можуть бути розширені і за рахунок збільшення повноважень

механізму держави без трансформації останнього. Таким чином, напругу пов'язувати державний режим, механізм держави і межі її впливу означає надто спростити проблему. Доцільніше розглядати вказані межі як філософсько-правовий аспект загальнотеоретичних проблем державного режиму, механізму держави, методів правового регулювання.

Межі державної влади взаємопов'язані із державним (політичним) режимом. Тому важливим при визначенні таких меж є сукупність методів і форм діяльності державної влади. Залежно від характеру органів, що застосовують ті чи інші методи здійснення державної влади – цивільний чи військовий [4, с. 197-198]. Цей поділ є доволі формальним. При нормативному закріпленні участі військових (силових структур) у справах держави, їхня фактична роль може бути іншою.

За ступенем втручання влади в життя суспільства державний політичний режим можливо поділити на тоталітарний (етатистський) і ліберальний. У випадку із тоталітаризмом (етатизмом) держава і суспільство знають настільки високого ступеня інтеграції, що суспільні інтереси підпорядковані із державним інтересом.

Необхідною умовою для обмеження влади є функціонування демократичного правління [5, с. 22; 121, с. 49]. Демократія стала однією з докорінних ознак сучасної цивілізації, а її поширення є одним із провідних векторів світового розвитку. Але для розвитку демократії необхідна сукупність передумов: об'єктивних і суб'єктивних, економічних, соціальних і культурних. Найважливішими з них є: наявність приватної власності на засоби виробництва і ринкових економічних відносин; розвиненість громадянського суспільства; соціальний капітал і громадянська політична культура; наявність відносно усталених норм моралі й законності; певний тип національного характеру й менталітету.

За співвідношенням між нормативними установленнями і правовою дійсністю державний (політичний)

режим можливо поділити на формальний (задекларований, проголошений) і реальний (дійсно існуючий у правовому і суспільному житті). Це найзагальніший критерій, адже в будь-якій державі, в будь-якому суспільстві формальне і реальне право цілковито не збігаються. Відсоток цього збігу є показником рівня правосвідомості або законслухняності, що, в свою чергу, класифікує режим. Державний режим – це режим, який виникає на основі готовності державних інституцій діяти в рамках закону (формальний акт парламенту), або формально чи вибірково його трактуючи – монократичні режими, або трактуючи відповідно до принципу верховенства права (парламентські, демократичні режими).

Принцип верховенства права. Реалізація принципу верховенства права є дуже важливою передумовою панування в життєдіяльності українського суспільства саме комплексу правових принципів як підґрунтя досягнення правового прогресу в суспільному житті України. Принцип верховенства права, що знайшов своє закріплення в Конституції України [6] означає, що право має тлумачитися не як продукт безпосередніх волевольових рішень вищих суб'єктів державної влади, не як сукупність юридичних норм, встановлених державою, а як сукупність прав належних правил поведінки, вироблених суспільною практикою, фактично сприйнятих суспільством.

І. Принцип верховенства права означає зв'язаність держави основними правами і свободами. На думку А. П. Зайця, принцип верховенства права дістає свій прояв, конкретизацію у наступних складових:

- а) принцип мінімальної достатності правового регулювання;
- б) принцип зв'язаності основними правами і свободами;
- в) принцип позапартійності права;
- г) принцип відносної самостійності права щодо судової та виконавчої влади;
- д) принцип верховенства Конституції та законів України [7, с. 5].

С. Шевчук розкриває цей принцип через забезпечення органами правосуддя у текстах судових рішень, які “виводяться” з тексту та духу Конституції і являють собою: 1) основу правової системи для забезпечення справедливості та розумності позитивного законодавства; 2) слугують своєрідним продовженням нормативного змісту фундаментальних прав і свобод, що закріплені у конституційних текстах [8, с. 130].

Розгляд принципу верховенства права через зазначене праворозуміння унеможливорює гіперболізацію юридичних приписів держави, підміну волі народу волею бюрократії, дозволяє не тільки виразити істинні інтереси та потреби особистості у правових ідеалах і прагненнях, а й сприймати ці інтереси та потреби через узаконені механізми представницької демократії, різноманітні організаційно-правові форми врахування громадської думки, відповідне коригування чинного законодавства як обов'язкової нормативної основи суспільства [10, с. 123]. “В законі і через закон, – зазначав один із видатних російських релігійних філософів і правни-

ків Б. П. Вишеславцев, – влада суттєво змінюється: вона перестає бути свавіллям і стає загальнообов'язковою нормою. Закон перестає бути простим особистим стосунком володаря і підвладного: він звернутий до всіх, його імператив набуває якості загальності і, отже, безособовості” [10, с. 347].

Професор П. М. Рабінович під верховенством права розуміє “визначальну роль права у відносинах між усіма учасниками суспільного життя, у життєдіяльності державних і недержавних організацій, соціальних спільностей, груп, об'єднань, усіх людей” [11, с. 11]. Він зазначає, що принцип верховенства права має самостійний характер лише у випадку, коли саме право інтерпретується як явище, що виникає й існує незалежно від держави, від діяльності її законодавчих та інших органів.

Верховенство права, на думку П. М. Рабіновича, може бути інтерпретоване як пріоритетність у суспільстві насамперед прав людини, що має вияв переважно у таких рисах державного і громадського життя:

- закріплення у конституційному та інших законах держави основних прав людини (закони, які суперечать правам людини, є неправовими законами);
- панування у суспільному і державному житті таких законів, які виражають волю більшості або всього населення країни, втілюючи при цьому загальнолюдські цінності та ідеали – насамперед права і свободи людини; врегулювання відносин між особою і державою на основі загально дозволеного принципу: “особі дозволено чинити все, що прямо не заборонено законом”;
- взаємна відповідальність особи і держави [11, с. 11].

Із принципу верховенства права випливає положення про те, що держава може впливати на своїх громадян виключно на мові права, основним мірилом якого є закон. Традиційно закон визначається як акт парламенту, що володіє вищою юридичною силою і містить норми права.

У літературі склалося традиційне уявлення про природу закону, яке потребує уточнення. Певні критерії правового змісту законів визначено у прецедентному праві Європейського Суду з прав людини. При цьому Європейський Суд оперує поняттями “легітимність втручання”, “передбачено законом”, „необхідний у демократичному суспільстві” тощо. Виходячи із аналізу прецедентного права Європейського Суду з прав людини закон як акт парламенту повинен насамперед відповідати критеріям принципу верховенства права.

1) Повнота законодавчого регулювання. Закон повинен регулювати усі істотні елементи сфери суспільного життя, яку він зачіпає. Повнота законодавчого регулювання досягається шляхом чіткого визначення сфери його дії, статусу учасників правовідносин, на які він поширюється, порядку здійснення ними своїх правдомагань та повноважень, відповідальності у разі недотримання правил, визначених у законі.

Закон встановлює правила відносно до основних прав і свобод, статусу особи, виборів, цивільного і кримінального права, публічних фінансів та бюджету, установлення видів публічної служби та статусу публічних службовців, національної безпеки і оборони, правосуддя, правового режиму власності, правової процедури ревізії та конфіскації власності. Правове регулювання у законі повинно бути достатнім і не викликати очевидних двозначностей в ході його застосування. Закон повинен настільки визначати зміст правового регулювання, щоб не було необхідності прийняття актів, які б визначали порядок його застосування. Останнє слід розглядати як законодавче упущення, що є порушенням Конституції та посягає на істотний зміст основних прав і свобод.

У СРСР набула поширення практика прийняття підзаконних нормативно-правових актів, які фактично підмінювали собою закони. Так, за даними історико-порівняльного дослідження законотворчої практики за період 1938 – 1989 рр. очевидно, що Верховна Рада УРСР прийняла порівняно мало законодавчих актів – 484, з яких 198 актів було прийнято у період реформування та масової кодифікації законодавства УРСР (період 1959 – 1966 рр.) [12, с. 188]. Це є недостатнім і свідчить про те, що радянська правова система була нерозвинутою у сфері організаційного та процедурного забезпечення. Для радянської правової системи також було характерним прийняття підзаконних актів, в яких визначався порядок застосування законів. Органи державного управління не виконували закону доти, поки не приймалися такого роду підзаконні акти. Фактично закон виконувався із додержанням строгого ієрархічного принципу доведення команд від вищестоящих органів до нижчестоящих органів влади. Такий механізм призводив до правової інфляції та породжував сприятливі умови для свавільного застосування законів. Зрозуміло, що такий стереотип складно подолати. Аналіз багатьох законів, прийнятих в часи незалежності України, свідчить, що вони мають декларативний характер і їх застосування не забезпечується організаційно і процедурно. Від цього страждає повнота законодавчого регулювання і ефективність парламенту як органу законодавчої влади.

2) Організаційна та процедурна забезпеченість виконання закону. Закон повинен відповідати принципів мінімальної достатності правового регулювання, тобто чітко визначати мінімально необхідні правові засоби втілення його в життя. Серед таких правових засобів організаційного характеру можна виділити спеціалізовані органи публічної влади, їх кадрове, організаційне та фінансове забезпечення, визначення правового статусу відповідальних посадових осіб, предмет відання, повноваження та відповідальність. До правових засобів процедурно-процесуального характеру можна віднести: порядок звернення до органу влади; забезпечення режиму довірливого спілкування між особами, що наділені публічними функціями і повноваженнями, та приватними особами; порядок ведення провадження, зокрема підготовки та розгляду органами публічної вла-

ди матеріалів справи; процесуальні гарантії оскарження рішення органу влади; гарантії виконання рішення за результатами розгляду справи та юридична відповідальність за невиконання постановленого рішення.

3) Фінансова та ресурсна обґрунтованість закону. Прийнятий закон не повинен мати програмного, декларативного характеру, викликати надмірні соціальні очікування у населення. Закон є практичним керівництвом до дій для кола осіб, які знаходяться у сфері правового регулювання. Згідно з принципом відповідального парламентського правління, Верховна Рада при прийнятті законів зобов'язана передбачати можливі наслідки його застосування, зокрема можливі асигнування з державного бюджету та вжиття заходів організаційного, кадрового чи процедурного характеру. Гарантією цього є те, що в ході підготовки та розгляду законопроектів у Верховній Раді необхідне їх фінансово-економічне обґрунтування.

4) Закон як сукупність правил загального характеру. Закон регулює правила поведінки шляхом встановлення певних рамок. Рамки поведінки можуть визначатися по-різному: у негативний спосіб, за допомогою якого визначаються межі правомірної поведінки, недодержання яких тягне за собою юридичну відповідальність; у позитивний спосіб – шляхом визначення можливих типових варіантів поведінки, перелік яких не повинен бути надмірно казуальним. Закон за своїм змістом не може містити приписи, що мають конкретний характер, оскільки він може втратити ознаки нормативності. Закон повинен бути доволі гнучким, придатним до застосування у неоднозначних ситуаціях. Ця вимога також пов'язана із тим, що складно передбачити всі життєві випадки, в яких доведеться застосувати закон. У разі виникнення ситуації, яка прямо не впливає із закону, така невизначеність може бути подолана шляхом тлумачення судом на основі аналогії. З цього приводу Європейський Суд з прав людини сформулював правову позицію про те, що із вислову "передбачено законом" випливають наступні дві вимоги:

- по-перше, право повинно мати відповідну обставинам можливість орієнтуватися у тому, які правові норми застосовуються до цього випадку; по-друге, норма не може вважатися „законом”, якщо вона не сформульована із достатньою мірою точності, що дозволяє громадянину співвідносити свою поведінку: він повинен мати можливість – користуючись при необхідності порадами – передбачати, розумною відносно до обставин мірою, наслідки, які може потягнути за собою така дія.
- Ці наслідки не обов'язково передбачати з абсолютною впевненістю: досвід показує, що це не досяжно. Більш того, хоча визначеність вельми бажана, вона може супроводжуватися рисами окаменілості, тоді як право повинно володіти здатністю йти в ногу із мінливими обставинами. Відповідно, чимало у текстах законів термінів, які більшою або меншою мірою розпливчасті: їх тлумачення і застосування – завдання практики.

5) Чіткість і однозначність змісту положень закону. Ця вимога має важливе значення для однакового і правильного застосування закону. Чіткість викладу положень закону дає змогу належним чином довести його цілі і зміст до адресатів, зобов'язаних його застосовувати і додержуватись. Важливим є чітке закріплення повноважень органів публічної влади, визначення правових засобів реалізації цих повноважень.

II. Поділ державної влади. Надзвичайно важливою керівною ідеєю правової держави є принцип поділу державної влади. Цей принцип – модель побудови публічної влади, відповідно до якої владні функції розподіляються між законодавчими, виконавчими і судовими органами, при цьому кожен із цих органів відносно інших є самостійним і незалежним, що виключає можливість узурпації всієї влади в державі якоюсь особою чи окремим органом.

Принцип поділу влади як провідного засобу обмеження влади також лежить в основі ідеології конституціоналізму. Відомий угорський конституціоналіст

Шайо щодо змісту обмеження державної влади та особливості системи конституціоналізму зазначив: «Конституціоналізм – це обмеження державної влади в інтересах суспільного спокою. Він намагається охолодити існуючі пристрасті, не загрожуючи ефективності управління» [13, с. 20].

Головною метою принципу поділу влади є, насамперед, сприяння забезпеченню прав і свобод людини і громадянина через попередження та обмеження можливості амбіційного наміру тих чи інших сил на абсолютну владу, наслідком чого, як правило, настають в суспільстві авторитарний і тоталітарний режими та політичні порядки. Основними елементами поділу влади є урівноваження, відособленість, забезпечення балансу між органами влади, розподіл владних функцій та визначення механізму узгодження владних рішень, а також механізм стримувань і противаг. Реалізація цього принципу в процесі державного управління (в широкому розумінні) суспільством сприяє також забезпеченню поступовості суспільних перетворень і еволюційному шляху розвитку держави, політики і права.

3. Принцип рівності і справедливості. Згідно з цим принципом не допускається дискримінація осіб за будь-якими ознаками (релігійного, освітнього, майнового, соціального, етнічного плану тощо). Право надає формальну юридичну рівність у реалізації індивідуальної свободи розвитку як соціальної істоти. З філософської точки зору справедливість розуміється як пропорційність обраних засобів поставленій меті. «Тому несправедливим і неконституційним має вважатися закон, – зазначає С. Шевчук, – який є непропорційним (засоби, зазначені в законі, непропорційні поставленій меті) та суттєво порушує права людини (у тому числі – непропорційно їх обмежує)» [13, с. 65].

Принцип рівності виражає сутнісне ядро поняття справедливості. З юридичної точки зору справедливість розуміється як вирівнювання можливостей. Тобто це означає, що в окремих випадках необхідно диференційовано підходити до окремих індивідів, і навпаки, коли

нерівна поведінка зачепила чийсь права, необхідно було вчиняти на засадах рівності. Разом з тим така диференціація (відсутність диференціації) повинна бути очевидною та обгрунтованою.

Таким чином необхідно дати загальну оцінку значущості інтересу, який визначає мету правового регулювання, протилежного інтересу на засадах рівноправності. Критерієм легітимності значущого інтересу як підстави правового регулювання є орієнтування на півні, визнані основи правової держави, які не завжди збігаються із позитивним правом, інакше суд визнає лише існуючий порядок речей, фактично відмовляючи у правосудді, правовому захистові. Отже, діє правило: рівне є рівним, а нерівне є нерівним.

Рівноправність передбачає неприпустимість будь-яких форм дискримінації: „Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками” [6].

4. Вирівнювання можливостей розвитку, балансу розвитку української нації та національних меншин, гарантії функціонування української мови як державної (статті 11, 13 Конституції України [6]) можна розкрити як принцип когерентності. Сутнісний зміст даного принципу складає створення необхідних умов для рівномірного розвитку різних соціальних спільнот, узгодження їх інтересів на основі розумного балансу їх співвідношення. Відповідно до цих засад українська мова забезпечується конституційним захистом як мова титульної нації, а тому жодна інша мова не може претендувати на такий статус (це суперечить конституційним цілям). Статус російської мови як мови найчисленнішої національної меншини, корінної нації в Україні може бути визначеном особливим у спеціальному законі.

Відповідно існують певні межі здійснення державної влади, зумовлені процесами, що відбуваються у суспільстві. Держава володіє обмеженими можливостями впливу на суспільні процеси. Кінець кінцем держава не є всесильною – ефективна держава завжди опирається на громадські інститути, які слугують джерелом її розвитку та можливої модернізації. Організуючий вплив держави на суспільство можливий виключно у рамках права, яке виконує функцію соціального контролю людської поведінки. Звідси випливає висновок про неприпустимість свавільного втручання у приватне життя індивіда. Стосовно до соціальних груп держава повинна поважати існуючі корпоративні норми, що склалися серед суспільних інститутів. Однак організація самих інститутів має відповідати вимогам права. У цьому аспекті держава володіє правом втручання з метою недопущення виникнення недемократичних, авторитарних чи тоталітарних структур у суспільстві.

5. Принцип солідаризму полягає у балансі індивідуального і колективного інтересу. Відповідно до преамбули Конституції України метою діяльності державних і суспільних інституцій, соціальних спільнот та індивідів є забезпечення громадської злагоди [6]. Наприклад, даний принцип конкретизується у можливості

врегулювання колективних трудових конфліктів шляхом переговорів між працівниками (профспілками) та роботодавцями (асоціаціями підприємств).

Відповідно до принципу солідаризму усі соціальні спільноти в Україні повинні сприяти зміцненню громадянської злагоди в Україні. Такі засади конкретизуються конституційним принципом політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності (стаття 15). Правами колективів визнається, зокрема, право консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, право розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України, які гарантуються державою (стаття 11). Український народ повинен сприяти захистові суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечувати її національну безпеку, що також розглядаються як найважливіші функції держави (частина 1 статті 17) [6].

Концепція соціального партнерства має широке поширення у країнах з розвинутою економікою. У сучасних умовах вона є основою регулювання відносин між найманими працівниками і роботодавцями. Зміст її полягає у проведенні політики, яка б зводила до мінімуму, а за необхідності виключала би можливість виникнення соціальних конфліктів у сфері виробництва. Тому метою соціального партнерства і є збереження соціального миру на підприємстві.

Соціальне партнерство тісно пов'язане із соціальною автономією, яка означає повноваження союзів працівників і союзів роботодавців самостійно, без втручання держави вирішувати ряд проблем. Тому соціальне партнерство можливе лише за умови соціальної автономії партнерів.

Сфера соціальної автономії включає: участь працівників в управлінні підприємством, участь союзів працівників і союзів роботодавців у діяльності адміністративних і судових органів з питань праці і соціального страхування, регулювання трудових відносин за допомогою колективних угод, вирішення трудових конфліктів, тобто це відображається через передачу (делегування) ряду своїх функцій недержавним організаціям, союзам. Зокрема, це виражається у визнанні з боку держави юридичної сили колективних трудових договорів (угод). На основі соціальної автономії соціальні партнери можуть створювати свої органи, за допомогою яких вони регулюють свої відносини. Роль держави зводиться до вироблення мінімальних норм в області праці, а також здійснення контролю за дотриманням соціальними партнерами чинного законодавства [14, с. 53].

Система соціального партнерства охоплює різноманітні групи відносин. Основними серед них є: відносини зі встановлення умов праці; відносини із врегулювання трудових конфліктів.

Соціальне партнерство найбільш повно проявляється у сфері укладення колективних трудових угод. Відповідно акти соціального партнерства є різновидом нормативно-правових договорів, зміст яких охоплює норми права, прийняті за домовленістю сторін на основі попередніх переговорів. Колективні угоди містять

зобов'язальні положення для працівників і роботодавців, їх об'єднань та органів держави. Умови колективних трудових договорів і угод діють безпосередньо і є обов'язковими для всіх суб'єктів, що перебувають у сфері дії сторін, що їх підписали. Відповідно до статті 3 Закону України "Про колективні договори і угоди" [15] існують генеральні, галузеві та регіональні колективні угоди.

Згідно з Рекомендацією Міжнародної організації праці № 91 щодо колективних договорів [16] під "колективним договором" розуміють усяку письмову угоду щодо умов праці та найму, яка укладається, з одного боку, між підприємцем, групою підприємців або однією чи кількома організаціями підприємців та, з другого боку, однією або кількома організаціями працівників або за відсутності таких організацій – представниками самих працівників, незалежним чином обраними і уповноваженими згідно із законодавством країни. Тому сфера дії колективного договору зумовлюється виробничою і територіальними ознаками. Колективні договори підлягають державній реєстрації.

Трудове законодавство України визначає такі вимоги до колективних договорів для здійснення реєстрації:

а) не суперечити вимогам чинного законодавства і умовам більш високого рівня (генеральним, галузевим, регіональним);

б) містити інформацію про джерела фінансування заходів щодо надання додаткових порівняно із чинним законодавством соціальних гарантій;

в) відповідати вимогам законодавства про мови та формальним вимогам.

Підбиваючи підсумки дослідження, проведеного в цій публікації, можливо зробити наступні висновки:

1. Межі державної влади зумовлені процесами, що відбуваються у суспільстві. Організуючий вплив держави на суспільство можливий виключно у рамках права, яке виконує функцію соціального контролю людської поведінки.

2. Межі державної влади взаємопов'язані із державним (політичним) режимом, що зумовлює можливість його класифікації за різноманітними критеріями: залежно від характеру органів, що застосовують ті чи інші методи здійснення державної влади (цивільний та військовий); за ступенем втручання влади в життя суспільства (тоталітарний (етатистський) і ліберальний); за характером методів впливу держави на населення (дозвільний і забороняючий); за ступенем правової регуляції (правовий і поза правовий); за співвідношенням між нормативними установками і правовою дійсністю (формальний та реальний).

3. Визначення меж державного впливу на суспільні відносини, таким чином, є актуальним як у теоретичному, так і практичному значенні.

Необхідно зазначити, що деякі аспекти проблеми визначення меж правового регулювання були предметом дослідження у вітчизняній юридичній науці. Принагідно у цьому відношенні згадати праці таких вчених, як О.В. Батанов, Ю.М.Бисага, А.П.Заєць, М.С. Кельман, А.М. Колодій, О.Л.Копиленко, І.О.Кресіна, О.Г.Мурашин, М.М.Оніщенко, М.П.М.Рабінович, О.Ф.Скакун, Ю.С.Шемшученко.

Однак, відсутність однастайності поглядів вчених щодо меж впливу держави на суспільні відносини обумовлюють необхідність дослідження цих процесів у сучасних умовах.

Метою цієї публікації є визначення меж державного впливу на сферу суспільних відносин, принципів формування меж такого впливу та визначення оптимізації впливу держави на суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції. – Х.: Консум, 2002. – 292 с.
2. Засць А. П. Правова держава в Україні: концепція і механізми реалізації: Автореф. дис. докт. юрид. наук. – К., 1999. – 32 с.
3. Верник О. І., Куфтирев П. В., Машков А. Д., Самохвалов В. В., Самохвалов В. П. Межі державної влади. – К.: Укр. центр духовної культури, 2001. – 215 с.
4. Чиркин В. Е. Государствование. Учебник. – М.: Юристъ, 1999. – 400 с.
5. Даль Р. Демократия и ее критики / Пер. с англ. Под ред. М. В. Ильина. – М.: РОССПЭН, 2003. – 576 с.
6. Конституція України від 28.06.1996 р. // ВВРУ. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Засць А. П. Принцип верховенства права (теоретико-методологічне обґрунтування) // ВАПН. – 1998. – № 1. – С. 4-12.
8. Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції. – Х.: Консум, 2002. – 292 с.
9. Назаренко Є. В. Ідеологічні засади державно-правової реформи в Україні // Проблеми державно-правової реформи в Україні. – К., 1997. – С. 123-133.
10. Вишеславцев Б. П. Кризис индустриальной культуры // Сочинения. – М., 1995. – С. 345-348.
11. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). – Х.: Право, 1997. – 157 с.
12. Український парламентаризм: минуле і сучасне / За ред. Ю.С. Шемшученка. – К., 1999. – С. 188.
13. Шайо А. Самоограничение власти (краткий курс конституционализма). – М.: Юристъ, 2001. – 292 с.
14. Трудовое и социальное право зарубежных стран: основные институты. Сравнительно-правовое исследование / Под ред. Э. Б. Френкель. – М.: Юристъ, 2002. – 687 с.